

VIRVELINĖS KERAMIKOS KULTŪROS KAPAI RYTŲ BALTIJOS REGIONE

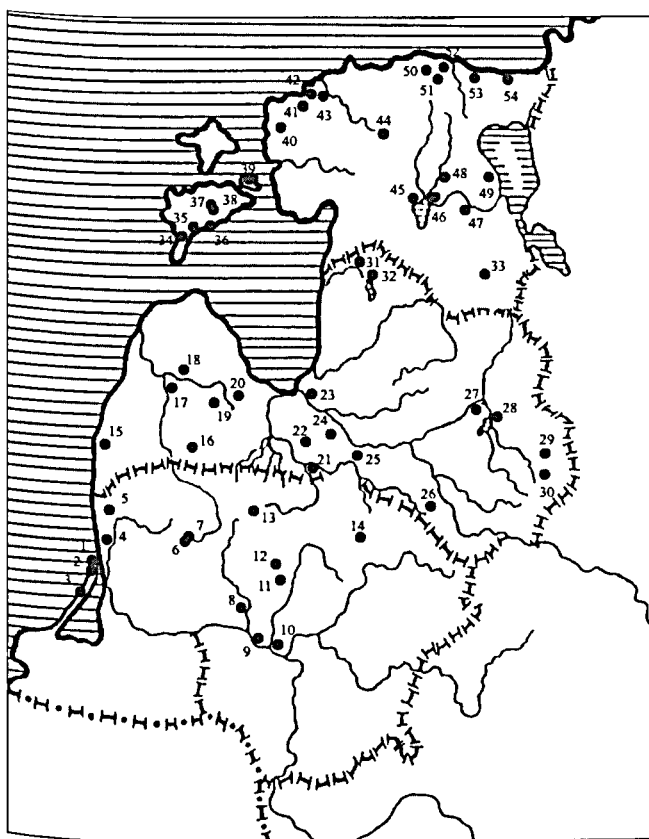
JURGITA ŽUKAUSKAITĖ

Straipsnyje nagrinėjama iki šiol Virvelinės keramikos kultūrai priskirtinų Rytų Baltijos regiono kapų priklausomybė šiai kultūrai. Tikėtina, kad dalyje laidojimo paminklų aptinkami kapai, kuriuose mirusieji palaidoti virvelininkams būdinga guldymo ant šono forma, bet be įkapių, priklauso ankstyvesniems ar vėlyvesniems laikotarpiams. Toks laidosenos tipas nėra pakankamas kriterijus laidojimo paminklo priskyrimui Virvelinės keramikos kultūrai.

Reikšminiai žodžiai: Virvelinės keramikos kultūra, Rytų Baltijos regionas, vėlyvasis neolitas, suriesta padėtis.

Article discusses questions of the burials' attribution to Corded Ware Culture in the East Baltic region. It seems likely that a part of the burials, where the deceased are buried on their side and without grave goods, could belong to earlier or later periods than Corded Ware Culture. This type of burial practice is not an enough criterion to attribute the burial to Corded Ware Culture.

Keywords: Corded Ware Culture, East Baltic region, Late Neolithic, crouched position.

1 pav. VKK priskiriamų laidojimo paminklų paplitimas Rytų Baltijos regione.

1 – Alksnynė, 2 – Meškos galva, 3 – Juodkrantė, 4 – Lankupiai, 5 – Kurmaičiai, 6 – Spiginas, 7 – Donkalmis, 8 – Kalniškiai, 9 – Paštuva, 10 – Veršvai, 11 – Plinkaigalis, 12 – Grinkiškis, 13 – Šakyna, 14 – Gyvakarai, 15 – Atkalpi, 16 – Grinėrti, 17 – Tojāti, 18 – Kandava, 19 – Bāļas, 20 – Tāmas, 21 – Andriņi, 22 – Aizupe, 23 – Reznas, 24 – Rutenieki, 25 – Selgas, 26 – Krīgāni, 27 – Abora I, 28 – Kvāpāni II, 29 – Kreiči, 30 – Sarkaņi, 31 – Promulti, 32 – Zvejnieki, 33 – Tamula, 34 – Koki, 35 – Saia, 36 – Kōļjala, 37 – Tutku, 38 – Tika, 39 – Kūlasema, 40 – Jalukse, 41 – Āmari, 42 – Lehola, 43 – Tuula, 44 – Ardu, 45 – Kāo, 46 – Kivisaare, 47 – Karlova, 48 – Kunila, 49 – Haapsi, 50 – Metsiku, 51 – Kisuvere, 52 – Pajuveski, 53 – Koogu, 54 – Sope.

Vėlyvasis neolitas – laikotarpis, kai didelėje Europos teritorijoje paplito Virvelinės keramikos kultūros (toliau VKK arba virvelininkų) bendruomenės. Šios archeologinės kultūros interpretacijos apima itin platų spektrą: nuo požiūrio, kad šios bendruomenės paplito ekspansijos būdu (kartais pavartojama ir pirmojo tautų kraustymosi sąvoka; Gimbutas, 1980, p. 273–317; Брюсов, 1961, c. 29–43) iki kultūrinės transformacijos – vietinės kilmės – modelio (Lang, 1998, p. 84–104; plačiau apie tyrinėjimų istoriją – Žukauskaitė, 2005, p. 110–114). Pastaruoju metu VKK kilmę nagrinėjančiuose darbuose vis dažniau esminis klausimas yra ne virvelininkų migracijos kryptys, kaip buvo įprasta anksčiau, bet problema formuluojama taip: ar virvelininkai atkeliavo į Vidurio Europą iš kitų regionų, ar šios kultūros paplitimas yra įvairių kultūrų bruožų (laidosena, keramika ar įrankiai) perėmimas ar supanašėjimas? (Grasis, 2007, p. 39; Gumiński, 1997, p. 93; Lang, 2003, p. 136). Rytų Baltijos regione VKK paminklų pobūdis daugiau ar mažiau panašus: čia nėra aptikta didesnių virvelininkų kapinynų, gyvenviečių medžiaga fragmentinė, susimaišiusi su ankstyvesnių laikotarpių radiniais. Verta paminėti ir tai, kad nemaža dalis aptariamojo regiono VKK laidojimo paminklų buvo aptikti dar praėjusio amžiaus pirmojoje pusėje, dažnai atsitiktinai, dalis radinių žinomi tik iš literatūros, itin migloti kapų be įkapių priskyrimo šiai kultūrai kriterijai.

Pagrindinė šiame straipsnyje nagrinėjama problema – iki šiol VKK priskirtinų Rytų Baltijos regiono (dabartinių Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijų) kapų priklausomybė šiai kultūrai.

Virvelininkams priskiriamų laidojimo paminklų šia me regione skaičius yra santykinai didelis (1 pav.), o vienalaikių kapų, be abejonės, priklausančių kitoms bendruomenėms, nėra, tačiau dažnai galime pastebėti medžiagos, kuria naudojami mokslininkai, skirtumus: kone kiekviename VKK problematikai skirtame straipsnyje minimi Rytų Baltijos regiono (ypač laidojimo) paminklai nesutampa, žemėlapiuose taip pat nurodomos tai vienos, tai kitos radimvietės; dažnai net ir empirinė informacija apie objektą (mirusiųjų skaičius, griaučių padėtis kape, įkapių komplektas ir t. t.) atskiruose leidiniuose taip varijuoja, jog ne visada įmanoma suprasti, ar kalbama apie tą patį paminklą. Pabandžius atsekti pirminį šaltinį, neretai paaiškėja, kad autoriai tiesiog cituoja vienas kitą. Kyla abejonų ir dėl kai kurių paminklų kaip virvelininkų palikimo vertinimo. Taigi ši painiava leidžia VKK laidojimo paminklus, o kartu ir pačią kultūrą itin laisvai interpretuoti. Todėl buvo bandyta surinkti visą prieinamą informaciją ir pagal kokybinius (laidosenos pobūdį, įkapių komplektą) bei kiekybinius (požymių skaičių) kriterijus išskirti Rytų Baltijos regiono VKK laidojimo paminklų patikimumo grupes, panagrinėti, kokie indikuojantys požymiai gali būti klaidinantys, pernelyg universalūs ar nepakankami priskiriant vieną ar kitą objektą šiai kultūrai.

RYTŲ BALTIJOS REGIONO VIRVELINĖS KERAMIKOS KULTŪROS KAPAI

Lietuvos teritorija

Buv. Biržulio ežero salos:

Donkalis (Duonkalis) (Telšių r.). Viename iš keturiolikos akmens amžiaus kapinyno kapų palaidota moteris galva į šiaurę, pariestomis kojomis, paguldyta ant dešiniojo šono (kapas 6). Iš kaukolės kaulų išlikęs tik apatinis žandikaulis (kaukolė greičiausiai suardyta kasant žvyrą), likusieji griaučiai išlikę gana gerai. Tyrinėtojo nuomone, įkape tikriausiai galima laikyti tame pačiame kvadrato aptiktą trikampi strėlės antgalį (Butrimas, 1983š, p. 15, 32). Taip pat netoliese aptikta puodo šukelė bei pora titnagėlių.

Antropologiniais tyrimais nustatyta, kad moteris buvo gimdžiusi 4 ar 5 kartus, taip pat buvo patyrusi vadinamąją „gynimosi traumą“ – alkūnkaulio lūžį (Jankauskas, 1985b, p. 60). **Spiginas** (Telšių r.). Viename iš keturių akmens amžiaus kapų mirusysis (kapas 2) palaidotas labai suriestas, prie liemens pritrauktomis kojomis, greičiausiai galva į šiaurę. Įkapių neaptikta (Butrimas, 1987š, p. 4).

Gyvakarai (Kupiškio r.). Kapas atsitiktinai rastas 2000 m. žvyro karjere. Kasimo metu kapas buvo suardytas, kaulai išjudinti iš pirminės vietos. Mirusysis greičiausiai buvo palaidotas suriestas, ant šono. Įkapės: iš tamsios spalvos šlifuito smulkiagrūdžio akmens pagamintas akmeninis laivinis kovos kirvis, titnaginis įtveriamasis kirvukas, titnaginė skeltė–peilis ir kaulinis (raginis?) kūjagalvis smeigtukas (Tebelškis, 2000š, p. 2–6). Kaukolė masyvi, dolichokraninė (antropologų įvertinta vizualiai, nes dėl fragmentiškumo išmatuoti nepavyko), postkranijinis skeletas taip pat labai masyvus (Jankauskas, Tebelškis, 2006).

Grinkiškis (Kėdainių r.). Žinios apie 1934 m. Grinkiškyje aptiktą palaidojimą ne visuose šaltiniuose sutampa. J. Puzinas nurodo čia buvus kapinyną (Puzinas, 1983, p. 53; išnaša analogiška informacijai apie Kurmaičių objektą (žr. žemiau), kiti autoriai kalba apie pavienį kapą (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 81; Rimantienė, 1996, p. 222; Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2). Griaučiai labai sunykę, todėl laidojimo padėtis neaiški. Įkapė: laivinis kovos kirvis (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 81).

Kalniškiai (Raseinių r.). Kapas 234 aptiktas geležies amžiaus kapinyne 2000 m. (Kalniškių kapinynas tyrinėtas 1984–2005 m., iš viso ištirti 272 kapai). Iš duobės formos (ši buvusi beveik kvadratinė – 90x80 cm) ir joje rastų dantų padėties (daugiau kaulų neaptikta) bei galimos įkapės – parketiniu raštu ornamentuotos virvelinės keramikos šukelės – padaryta išvada, jog „...tai galėtų būti akmens amžiaus kapas. Tokio dydžio duobėje mirusysis turėjo būti paguldytas tik suriestas“ (Kazakevičius, 2000š, p. 5). 2002 m. vėl aptiktas labai panašus kapas 251 (šiuos kapus vieną nuo kito skiria vos 5 m). Kapo duobės (ji nebuvo kvadratinė – 180x80 cm) sampile paste-

bėta labai smulkių degėsių bei aptikta eglute ornamentuota VKK šukelė. Nei kaulų, nei jų fragmentų neaptikta. Kapas datuotas vėlyvuuju neolitu (?) (Kazakevičius, 2002š, p. 6, 8).

Kurmaičiai (Kretingos r.). Kapas aptiktas 1937 m. kasant žvyryną, prie kaukolės buvo padėtas laivinis kirvis (Rimantienė, 1996, p. 222). J. Puzinas rašė, kad tai būta kapinyno (Puzinas, 1983, p. 53), bei išnašose nurodė, jog tai esą žinios iš Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus archyvo (Puzinas, 1983, p. 186). Informacija apie šį kapą prieštaringa: vienur teigiama, jog radėjai negalėjo nustatyti, kokioje padėtyje gulėjo griaučiai (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 81), kitur nurodoma, kad mirusysis gulėjo suriestas, ant dešiniojo šono, ranka po galva (Rimantienė, 1996, p. 222; išnaša nenurodyta). VDKM jokios informacijos apie šį objektą aptikti nepavyko.

Kuršių nerija:

Alksnynė. Mirusysis palaidotas suriestas (ant šono), be įkapių; šalia rasta akmeninių kirvių gabalų, įraižomis, duobutėmis, eglutės ornamentu puoštos keramikos, šukės su skylutėmis, dugnelių, dubenėlių fragmentų (Bezenberger, 1893, p. 42–44; Rimantienė, 1974, p. 58, 1999, p. 26). **Juodkrantė.** Mirusysis palaidotas ant dešiniojo šono, sulenktomis, prie krūtinės pritrauktomis kojomis. Galva nukreipta į pietus. Šalia galvos padėtas akmeninis kirvis bei puodo šukė (Bezenberger, 1893, p. 42–44). **Meškos galva** (Meškadaubis). Rasti 5 palaidojimai: trys (1–3)¹ beveik sunykę, kitų dviejų (4–5) mirusiųjų padėtis neidentifikuota. Įkapės: du akmeniniai kirviai, laivinio kovos kirvio pentis, puodų šukės, tarp jų – vienas plokščias dugnelis, puodas su rumbu prie pakraščio (Bezenberger, 1893, p. 42–43; Rimantienė, 1974, p. 57–58, 1996, p. 302).

Lankupiai (Klaipėdos r.). Kapas, pasak Šilutės dvarininko dr. Šojaus (E. Scheu), aptiktas 1897 m., darbininkams kasant žemę dešiniajame Minijos krante, apie 150 m nuo upės kranto (Bezenberger, 1900, p. 325). Mirusysis buvo palaidotas ant nugaros, iš-

tiestomis kojomis, virš kapo nebuvo jokio sampilo ar kauburio. Prie peties buvo padėtas greičiausiai laivinis kovos kirvis („...Steinbeil mit überhangender Schneide und hammer-artigen Bahnende...“) (Bezenberger, 1900, p. 325). Išlikusius kaukolės fragmentus – kaktikaulio dalį ir abu viršugalvio kaulus (momenkaulius?) 1898 m. ištyrė Karaliaučiaus prof. Štyda (Stieda) ir prof. Canderis (Zander) bei nustatė, jog kaukolė buvusi „tikriausiai dolichocefalinė“, o mirusysis buvo 40–50 metų vyras (Gudelis, 1994, p. 268). Vėliau antropologinė medžiaga greičiausiai buvo grąžinta dr. Šojui, kuri, kaip ir akmeninis kirvis, tikriausiai atsidūrė jo muziejuje. Apie pastarojo išlikimą duomenų nėra, tuo tarpu kaukolės fragmentai 1950 m. buvo ištirti VU Medicinos fakulteto anatomų ir į mokslinę literatūrą įėjo kaip Kebelių kaukolė (plačiau apie šį nesusipratimą – Gudelis, 1994, p. 267–269).

Paštuva (Kauno r.). Spėjamas kapas aptiktas 1961 m. akmens amžiaus gyvenvietėje (Rimantienė, 1961š, p. 22–23). Šis kapas (?) net ir naujausioje literatūroje įvardijamas kaip priklausantis VKK (plg. Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2; Loze, 2003, p. 94, pav. 10), nors pati tyrinėtoja vėlesniuose apibendrinamojo pobūdžio darbuose (Rimantienė, 1996) jo prie galimų virvelininkų nepriskiria. V perkasoje, duobėje 7 (gylis – apie 67 cm, ilgis – apie 180 cm): „Pačiame duobės dugne <...> rasta žmogaus kaukolės dalis, gulinti išorine puse į apačią. Jokių kitų kaulų gabalėlių visoje duobėje nepastebėta“ (Rimantienė, 1961š, p. 10). Išvadose rašoma, jog „...jų [kaukolės dalių – aut. past.] padėtis pačiame duobės pakraštyje, šone, rodytų, kad mirusysis gulėjęs suriestais keliais, ant šono“ (ten pat, p. 23). Kadangi titnagėliai, tyrinėtojos nuomone, į duobę pateko iš apatinio sluoksnio, datuoto V–VI tūkst. pr. Kr., o virš kapo duobės susiformavęs sluoksnis datuotas žalvario amžiaus pabaiga, kapas stratigrafiniu požiūriu priskirtas vėlyvajam neolitui. Vėlesnėje literatūroje šis objektas traktuojamas kaip alkas (Rimantienė, 1996, p. 301–302).

Plinkaigalis (Kėdainių r.). Iš 374 geležies amžiaus kapinyno palaidojimų du (aptikti 1981 m.) pri-

¹ Skeletams suteikti santykiniai numeriai.

skiriami virvelininkams. Kape 241 šiaurės rytų kryptimi palaidota suriesta, paguldyta ant dešiniojo šono, sulenktomis rankomis ir po smakru pakištomis plaštakomis moteris. Įkapių neaptikta (Kazakevičius, 1981š, p. 31). Antropologiniais tyrimais nustatyta alkūnių sąnarių liga, kurią galėjo sukelti grūdų malimas rankinėmis gimomis (Jankauskas, 2001, p. 39). Kape 242 pietvakarių kryptimi palaidota suriesta, ant kairiojo šono, viena ranka pakišta po kūnu, kita sulenka prie šlaunies moteris. Pakaušio srityje aptiktos dvi titnaginės skeltės-peiliai, prie kojos – titnaginis peilis (Kazakevičius, 1981š, p. 31). Kaukolė masyvi, dolichokraninė (Česnys, 1985, p. 22). Dar vienas kapas (?), rastas 1982 m., visiškai suardytas, todėl laidojimo padėtis ir kryptis neaiški. Įkapių nebuvo, tik nustumdytose žemėse rastas titnaginis įtvėriamasis peilis keturkampe pentimi (Butrimas, Kazakevičius, 1985, p. 17). Neseniai atlikta kapų 241 ir 242 individų stabilijų izotopų analizė² parodė, kad kapo 241 moters mitybos pagrindą sudarė žolėdžių (naminių ar laukinių) mėsa, t. y. sausumos maistas, o augalinio maisto ir žuvies valgyta nedaug, tuo tarpu kapo 242 individo dietoje vyravo gėlavandenė žuvis (Antanaitis, Ogrinc, 2000, p. 3–12).

Šakyna (Šiaulių r.). Kapo radimo aplinkybės neaiškios: jų archeologiniuose šaltiniuose ar leidiniuose aptikti nepavyko (ankstyviausia literatūra – Rimantienė, 1974, p. 72 (be išnašos). Mirusiojo laidojimo kryptis ir padėtis kape neidentifikuota. Įkapė: vienas plonasienis dubenėlis įgaubtais šonais, su ašele. R. Rimantienė dubenėlį laiko ankstyvųjų virvelininkų palikimu (Rimantienė, 1996, p. 222), D. Brazaitis teigia, jog dubenėlis nėra būdingas virvelininkams, todėl kapo kultūrinė priklausomybė neaiški (Brazaitis, 2003š, p. 95).

Veršvai (Kauno r.). Kapas 22 aptiktas geležies amžiaus kapinyne (iš viso jame rastas 461 kapas) (Jablonskytė, 1938–1940š). Tyrinėjimų rankraštyje

detaliai aprašyta mirusiojo padėtis: palaidotas ant dešiniojo šono, šiaurės vakarų kryptimi, viena ranka pakišta po galva, kita ištiesta, kojos sulenktos per kelius ir sukryžiuotos, galva atlošta (miego poza). Jokių radinių neaptikta (p. 24). Vėliau R. Rimantienė teigė, kad šiam kapui greičiausiai priklausė greta aptikti pėdsakai: ankstyvojo tipo taurių šukės, keli retušuoti titnagai (Rimantienė, 1996, p. 222). Kaukolė masyvi, dolichokraninė (Česnys, 1985, p. 22). Galima paminėti, jog šiame kapinyne būta ir daugiau panašių palaidojimų. Kape 3 mirusysis palaidotas pritrauktomis kojomis. Kapo 44 griaučiai „beveik kniūbsti“, kojų kaulai sulenkti (Jablonskytė, 1938–1940š, p. 36). Abu kapai be įkapių. Vėlesnėje literatūroje kaip galimas virvelininkas minimas tik kapo 22 mirusysis (Rimantienė, 1996, p. 222; Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2; ir kt.).

Latvijos teritorija

Lubāna apyežeris:

Abora I. Iš 61 vėlyvojo neolito kapo (kapinynas – akmens amžiaus gyvenvietės teritorijoje, tyrinėtas 1970–1971 m.) virvelininkams priskiriami kapų 2, 7 arba 8 individai (plg. atitinkamai Gerhards, 2003, p. 118; Loze, 2003, p. 96; Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2). Visi mirusieji (suaugusieji – kapai 6, 33, 55³, 56, 57, vaikai – kapai 10, 12, 14) palaidoti suriesti (Loze, 1979, c. 44–46; 1987, c. 52; 2003, c. 96). Įkapių aptikta kapuose 6, 10 ir 33: 2 gintariniai kabučiai, amuletas iš žvėries danties (kapas 6), 1 gintarinė sagutė, amuletas iš žvėries danties (kapas 10), 1 cilindrinis gintarinis karolis, 2 gintariniai rakto formos kabučiai (kapas 33) (Loze, 1979, c. 49–51). Dolichokranija pasižymi tik kapo 33 individas. Vyraujantis antropologinis tipas – mezokraninis (platus, suplokštėjęs veidas) (Денисова, 1975, c. 68). **Квāпāни II.** Iš 15 vėlyvojo neolito gyvenvietėje aptiktų kapų (tyrinėta 1974 ir 1976 m.) 4 priskiriami

² Tiriamas stabilijų anglies ir azoto izotopų santykis kaulų kolagene ir pagal jį nustatoma, koks maistas (jūrinės ar žemyninės kilmės, augalinis ar gyvulinis) vyravo individo mityboje. Paprastai tyrimai atspindi mitybą pastaraisiais 20 gyvenimo metų (jei mėginys imamas iš kaulo) arba mitybą vaikystėje (jei imamas dantų emalio mėginys) (Danforth, 1999, p. 4–5).

³ Šis kapas smarkiai suardytas (Loze, 1979, c. 44), be įkapių, vėlesnėje literatūroje tarp suriestų palaidojimų neminimas (Loze, 2003, p. 96).

VKK (kapai 7, 9, 10, 13). Visi mirusieji palaidoti įvairiomis kryptimis, suriesti, du iš jų (kapai 7 ir 10) galėjo būti palaidoti surišti. Įkapė – gintarinis kabutis – aptikta tik kape 13 (Loze, 1979, c. 53). Antropologiniais tyrimais nustatyta kapo 7 individo priklausomybė mezokraniniam tipui (Денисова, 1975, c. 68).

Kreiči. Iš 23 kapų (kapinynas tyrinėtas 1956–1957 m.) 6 laikomi virvelininkų palaidojimais (Крайнов, Лозе, 1987, c. 52; Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2; Gerhards, 2003, p. 118). Trys mirusieji palaidoti suriesti, ant dešiniojo šono (kapai 10, 12, 14), vienas – ant kairiojo šono, pritrauktais prie krūtinės keliais (kapas 5), du – ant nugaros, prie krūtinės pritrauktomis kojomis (kapai 9, 23). Įkapių aptikta tik kapuose 5 ir 12: penkiolika žvėrių dantų amuletų, šerno iltis (kapas 5), ornamentuoto kaulinio dirbinio fragmentas (kapas 12) (Zagorskis, 1961, p. 3–18; Girininkas, 2003, p. 82, lent. 2; kitur nurodoma, jog įkapių nėra (Крайнов, Лозе, 1987, c. 52). Kapo 5 individas turėjo mongolodinių, kapų 12 ir 23 individų – europidinių bruožų (Zagorskis, 1961, p. 18).

Zvejnieki. Iš 308 kapų 11–13 palaidojimų priskiriama virvelininkams (plg. atitinkamai Zagorskis, 1987, p. 126; Loze, 1992, p. 315; Gerhards, 2003; Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2), iš jų – 3 vyrų (kapai 72, 183, 203), 3 moterų (kapai 137, 202, 308), 3 paauglių (kapai 186, 303, 307) ir 1 vaiko (kapas 88) kapas (pagal Gerhards, 2003, p. 121; virvelininku laikyto vyro kapas 197 datuotas radiokarbonu ir gauta mezolito laikotarpio data – 6410 ± 95 BP (Eriksson, Lõugas, Zagorska, 2003, p. 4, lent. 1). Visi palaidoti suriestoje padėtyje, moterys ant kairiojo, vyrai ir nenustatytos lyties individai – ant dešiniojo šono. Įkapių rasta tik trijuose kapuose: 88 – amfora, 137 – amfora, du kauliniai kabučiai, kaulinė yla ir kaltas, 186 – dvi kaulinės antrankinės plokštelės (Zagorskis, 1987, p. 126; Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2). Kapų 137 ir 186 (taip pat Selgas ir Sarkaņi kapų) individų stabilijų izotopų tyrimas parodė, kad šių žmonių mityba smarkiai skyrėsi nuo ankstyvesniais laikotarpiais datuojamų Zvejnieki bendruomenių – jos pagrindą sudarė sausumos maistas (Eriksson, Lõugas, Zagorska, 2003, p. 1–25). Manoma, kad šie tyrimai galėtų tikti ir kaip chronologinis indikato-

rius (pvz., kapo 197 individo analizės rezultatai atitiko mezolitinę grupę; ten pat, p. 15), tačiau anksčiau minėtieji Plinkaigalio kapo 241 individo tyrimai parodė, kad virvelininkų mityba gali būti tokia pat kaip mezolito – ankstyvojo/viduriniojo neolito gyventojų.

Atkalņi. Kapas aptiktas 1988 m. Grobiņa archeologiniame komplekse, Atkalņi kapinyne. Mirusioji palaidota ant kairiojo šono, šiaurės rytų kryptimi. Įkapės: akmeninis įtvėriamasis kirvelis, dvi titnaginės skeltės-peiliai, gremžtukas, nuoskala (Петренко, 1989š, c. 19–21; Gerhards, 2003, p. 121).

Bāļas. Tarp 60 geležies amžiaus kapinyno kapų dviejuose jų (kapai 15 ir 18) mirusiosios palaidotos ant kairiojo šono (kape 15 į šoną pasuktos tik kojos), šiaurės vakarų kryptimi. Kape 5 aptikta keramikos su stambiomis mineralinėmis priemaišomis šukė (Ozoliņš, 1926š; Gerhards, 2003, p. 121).

Grīnerti. 1935 m. tyrinėjimų metu geležies amžiaus kapinyne rasti 8 kapai, tarp jų – du (vyro ir moters) palaidojimai ant šono. Vyras (kapas 7) paguldytas ant dešiniojo, moteris (kapas 8) – ant kairiojo šono. Įkapių neaptikta (Šnore, 1935š, p. 4, 6; Gerhards, 2003, p. 118, 121).

Krīgāni. Ežero saloje viename iš 4 kapų mirusysis (kapas 2) palaidotas ant dešiniojo šono, be įkapių (Stubavs, 1980, p. 91; Gerhards, 2003, p. 121).

Promulti. Tarp 14 XVI–XVII a. kapinyno kapų viename (kapas 11) mirusysis palaidotas suriestas, sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis, ant dešiniojo šono, pietryčių kryptimi. 10 cm virš palaidojimo aptikta titnago nuoskala. Netoliese rasta virvelinės keramikos šukių, laivinio kovos kirvio fragmentas (Urtāns, 1985š, p. 17; 1986, p. 115–117).

Reznes. Kapas aptiktas 1969 m. bronzos amžiaus pilkapyno tyrinėjimų metu. Kape (pilkapis 4, kapas 3) palaidota suriesta, ant kairiojo šono, be įkapių (Graudonis, 1969š; Gerhards, 2003, p. 121) moteris. Palaidojimas interpretuojamas kaip priklausantis VKK (Graudonis, 2001, p. 146).

Rutenieki. Akmens amžiaus gyvenvietėje (tai pirmoji, dar 1932 m. Latvijoje aptikta VKK gyvenvietė (Šturms, 1946, p. 1–14) aptikta V–R kryptimi orientuota maždaug 2x0,6 m dydžio duobė, kurioje rasta laivinis kirvis, titnaginis kaltelis, titnaginis strė-

lės antgalis, eglute ornamentuotų keramikos šukių bei du apdegusio kaulo fragmentai (ten pat, p. 3–4; kitur nurodoma vienintelė įkapė – laivinis kirvis (Крайнов, Лозе, 1987, c. 52). Pirmojoje publikacijoje tyrinėtojas teigė, jog lieka neaišku, kaip interpretuoti šį objektą (Šturms, 1946, p. 3), vėliau šis objektas įtrauktas į VKK kapų sąrašą (Šturms, 1970, p. 285, Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2).

Sarkaņi. Pavienis palaidojimas aptiktas 1995 m. Mirusysis palaidotas suriestas, paguldintas ant šono, rytų kryptimi. Įkapės: laivinis kirvis, kaulinė antrankinė plokštelė, puodų šukės. Pastebėta dviejų kaklo slankstelių patologija (Grasis, 1996, p. 60–61).

Selgas. Dvigubas suaugusiojo (1) ir vaiko (2) kapas aptiktas 1995 m. Suardytas, todėl mirusiųjų padėtis kape neaiški (greičiausiai kapo 1 mirusysis gulėjo suriestas ant nugaros). Itin turtingos įkapės: amfora, titnaginė skeltė/peilis, kaulinis kaltas, kaulo, rago fragmentai, 2 kaulinės ylos, puodų šukės, kriauklė (Grasis, 1996, p. 62–65; Girininkas, 2002, p. 82, lent. 2).

Aizupe. Objektas minimas kaip virvelininko kapas. Apie griaučius žinių nėra, radiniai: kirvis su skyte kotui, titnaginis kirvelis, raginis durklas (Šturms, 1970, p. 285).

Andriņi. Kaip ir Aizupe, Andriņi vietovės radiniai interpretuojami kaip VKK kapo įkapės. Aptikti laivinis kirvis ir titnaginis kirvelis (abu radiniai dingę) (Šturms, 1970, p. 285).

Kandava. Aptiktas plokštinis kapas 1⁴ su įkape – laiviniu kirviu ir kapas pilkapyje 2, kuriame rastas akmeninis kirvis (Šturms, 1970, p. 285).

Tāmas. Minimas kaip VKK kapas, įkapė – laivinis kirvis (Šturms, 1970, p. 285)⁵.

Tojāti. Pavienis palaidojimas be įkapių (Girininkas, 2002, p. 83, lent. 2).

Estijos teritorija

Ardu. 1931 m. kasant žvyrą buvo aptiktas kapas 1 (Indreko, 1935, p. 210). 1936 m. R. Indreko vos už 1,5 m nuo pirmojo kapo aptiko antrą skeletą (ka-

pas 2) (Indreko, 1938, p. 185–186). Mirusieji – vyrai – palaidoti ant dešiniojo šono, suriesti, galvomis į šiaurę (kape 1 palaidoto mirusiojo amžius galėjo būti apie 60 m. (Šturms, 1970, p. 291). Įkapės: akmeninis kaltas, titnaginis (?) peilis, kaulinės ylos fragmentas, kaulinė lazdelė pastorinta viduriniąja dalimi (kapas 1), laivinis kirvis, eglute ornamentuotos keramikos šukės, akmeninis kaltas, yla iš avies ar ožkos kaulo, kaulinė lazdelė pastorinta viduriniąja dalimi (labai panaši į rastąją kape 1), titnaginis peilis, raginis perforatorius (?), titnago retušavimui skirtas spaustukas (kapas 2) (Indreko, 1938, p. 185–196; Янитс, 1952, c. 55–56).

Jalukse. Yra žinių, kad žviryne rasta 11 kapų, kuriuose mirusieji palaidoti kniūbsti. Prie vieno jų aptikta 13 kabučių iš žvėrių dantų. Šis objektas kaip vėlyvojo neolito kapas žemėlapyje pažymėtas tik ankstyvojoje literatūroje (Янитс, 1952, c. 54, pav. 14; pabrėžiama, kad informacija nėra patikima), vėliau jis minimas tik tekste ir žemėlapyje nepateiktas (Jaanits, Laul, Lõugas, Tõnisson, 1982, p. 100).

Kunila. Rasti du pavieniai vyrų kapai (prieš tai atsitiktinai buvo rastas dar vienas masyvus skeletas (kapas 3) su laiviniu kirviu šalia, tačiau iškeliamas subyrėjo (Янитс, 1983, c. 85). Vienas mirusysis (kapas 1) buvo palaidotas pietryčių kryptimi labai suriestas, sulenktomis rankomis. Įkapės: laivinis kirvis, titnaginis peilis, du peiliai, pagaminti iš šerno ilties, ir du šerno dantys; netoli skeleto rastas akmeninis kaltelis. Kito kapo (kapas 2) mirusiojo kaulai buvo išsklaidyti kapo 3 radimo metu, todėl padėtis neidentifikuota. Gali būti, jog šis palaidojimas ankstyvesnis už kapų 1 ir 3, kadangi kairės kojos kaulai gulėjo po kapo 1 skeleto kaukole. Įkapės: balto titnago kaltelis, du akmeniniai galąstuvai, trys kiaulės kaulai. Maždaug 5 m atstumu nuo kapų aptikta naminės kiaulės kaukolė (Jaanits, 1948š; Šturms, 1970, p. 286; Янитс, 1952, c. 57–58). Kapo 1 individo antropologine analize parodė, kad jam būdingi požymiai artimesni Šukinės-duobelinės keramikos atstovams, nei virvelininkams. Kapo

⁴ Kandava, Kunila, Sope, Kūlasema, Kōljala, Koki, Haapsi skeletams suteikti santykiniai numeriai.

⁵ LVM archyve pavyko aptikti 1930 m. vykusio Baltijos archeologų kongreso parodos iliustruotą katalogą (Baltijas... 1930š); pagal šį bei vokiečių kalba išspausdintą katalogą (Katalog... 1930) nustatyta, kurie laiviniai kirviai aptikti Kandava ir Tāmas kapuose.

2 individo ilgieji kaulai buvo itin masyvūs, o veidas (antropologams pavyko išmatuoti tik veido dalį) – siauras, siaura nosimi, artimas dolichokraniniam variantui (Янитс, 1983, c. 86–87).

Сопе. Trys iš dešimties palaidojimų kapinyne ir vienas pavienis kapas priskiriami virvelininkams (Янитс, 1952, c. 53–54; Girininkas, 2002, p. 83, lent. 2). Kapinyne aptikti 3 mirusieji – dvi apie 30 m. moterys (kapai 1 ir 2), vieno mirusiojo (kapas 3) lytis nenustatyta – palaidoti suriesti, ant dešiniojo šono, PR (kapas 1) ir ŠV (kapas 2) kryptimi (Šturms, 1970, p. 291); kapo 1 mirusiosios keliai smarkiai pritraukti prie krūtinės, kape 2 – po petimi sukrauta akmenų krūsnelė. Įkapės: kaulinė yla, keli kaulinių dirbinių fragmentai, kiaulės dantis (kapas 1), molinis puodelis, upinė kriauklė, kaulinė yla (kapas 2), kauliniai dirbiniai, upinės kriauklės, gintarinis žiedas (kapo 3 aplinka). Visi kapinyne aptikti kauliniai dirbiniai pagaminti iš ožkos ar avies kaulų. Pavienis kapas (4), aptiktas 150 m nuo kapinyno, tikriausiai taip pat priklausė kapinynui. Mirusysis palaidotas greičiausiai sėdimoje padėtyje. Įkapės: 2 laiviniai kirviai, akmeninis kirvis (Jaanits, Laul, Lõugas, Tõnisson, 1982, p. 102–103; Šturms, 1970, p. 291; Янитс, 1952, c. 53–54).

Tamula. Pirmųjų kapinyno (su gyvenvieta) tyrinėjimų 1942 m. metu rasti trys kapai (Indreko, 1942š, p. 9). Visuose mirusieji palaidoti suriesti, ant dešiniojo šono, šiaurės vakarų (kapas 1) ir šiaurės rytų (kapai 2 ir 3) kryptimi. Dar trys (kapai 19, 21, 22) aptikti 1938–1946 m. vykusių tyrinėjimų metu (Янитс, 1959, c. 102). Čia mirusieji palaidoti suriesti, ant kairiojo šono, pietvakarių (kapas 19) ir šiaurės vakarų (kapai 21 ir 22) kryptimi. Kape 22 aptikta beržo tošies: manoma, kad mirusysis galėjo būti į ją įvyniotas (Mirja Ots (EAI) žodinė informacija). Iš viso rasti 25 palaidojimai (Jaanits, Laul, Lõugas, Tõnisson, 1982, p. 80, pav. 4), kiti 19 kapų laikomi ankstyvesniais už anksčiau minėtuosius. Įkapė: gintarinis kabutis, rastas kape 2 (Girininkas, 2002, p. 84, lent. 2; Ots, 2003, p. 97; Янитс, 1952, c. 59).

Käo⁶. Pavienis kapas. Mirusysis palaidotas ištiestas, ant nugaros, šalia aptiktas titnaginis peilis (Янитс, 1952, c. 59). EAI archyve apie palaidojimą duomenų nėra: minimas tik šioje vietovėje rastas titnagas ir akmeninis kirvis su skykle kotui.

Koogu. Objektas sunaikintas atsitiktinio radimo metu 1902 m., žinomas tik iš pasakojimo. Vienur minimas kaip pavienis kapas (Girininkas, 2002, p. 84, lent. 2), kitur – kaip objektas su neidentifikuotu individų skaičiumi (šalia išbarstytų kaulų buvo rasti du akmeniniai kirviai (Янитс, 1983, c. 87). EAI archyvuose įrašuose nurodoma, jog „buvo rasta daug skeletų“. E. Šturms taip pat mini daug skeletų ir du akmeninius kirvius, rastus prie dviejų iš jų; vienas kirvių buvęs laivinis (Šturms, 1970, p. 287).

Muhu sala:

Külasema. Du kapai rasti 1876 ir 1900 m. (pirmasis yra anksčiausiai Estijos teritorijoje aptiktas VKK palaidojimas; Indreko, 1935, p. 202; Янитс, 1952, c. 53). Kape 1 aptiktas laivinis kovos kirvis, pagal kurį panašūs kirviai vadinami Külasema tipu (Янитс, 1952, c. 56–57). E. Šturms mini, kad rastas ir kaulinis žeberklas (Šturms, 1970, p. 286). Kape 2 mirusysis palaidotas rytų–vakarų kryptimi, rasta keletas kabučių iš žvėrių dantų. Abu palaidojimai pavieniai, aptikti keleto kilometrų atstumu vienas nuo kito (Šturms, 1970, p. 286; Янитс, 1952, c. 57).

Saaremaa sala:

Koki. Objektas rastas 1917 m. Yra duomenų, kad čia buvo aptikti trys skeletai ir akmeninis kirvis su skykle kotui. E. Šturms, L. Jaanits nurodo, jog tai buvęs laivinis kirvis (Šturms, 1970, p. 286; Янитс, 1952, c. 57). Medžiaga neišliko (žinios iš EAI archyvo). **Kõljala.** Kasant smėlį aptikti trys skeletai, vienas jų – suriestas, kitų padėtis neidentifikuota; minima ochra (žinios iš EAI archyvo), E. Šturms nurodo, jog buvo rasti 2 mirusieji, iš jų vienas (2) palaidotas ištiestas ant nugaros pietryčių–šiaurės

⁶ Ši ir tolesnė informacija apie galimus VKK Estijos kapus, rastus prieškarui, surinkta EAI archyve. Su archyvine informacija susipažinti leido ir pagrindinę informaciją iš estų kalbos vertė archyvo darbuotoja archeologė Mirja Ots, už ką autorė nuoširdžiai dėkoja.

vakarų kryptimi (Šturms, 1970, p. 286). Pastarajam ant krūtinės buvo padėti 7 žiedai, pagaminti iš skalūno. Taip pat rasti penki kabučiai iš ruonio, ūdros ir laukinės katės dantų bei akmeninis kirvis (Šturms, 1970, p. 286; Янитс, 1952, c. 57). Antropologiniais tyrimais nustatyta vieno Kōljala individo priklausomybė mezokraniniam tipui (Марк, 1956, c. 212). **Saia**. Apie objektą išlikusi labai skurdi informacija: žinoma tik tiek, kad 1927 m. šioje vietoje buvo iškasta kaulų ir laivinis kirvis (žinios iš EAI archyvo). **Tika**. Kapas rastas 1934 m. kelio tiesimo darbų metu (Indreko, 1938š). Apie laidoseną duomenų nėra. Įkapės: eglute ornamentuotos keramikos šukės, kaulinis žeberklas ir ožkos ar avies dantis (Šturms, 1970, p. 286; Янитс, 1952, c. 57). **Tutku**. Apie šį objektą R. Indreko girdėjo iš žmonių pasakojimų, esą čia buvo rasti du palaidojimai ir keramikos šukių (Indreko, 1938š). E. Šturms nurodo 3 skeletus (Šturms, 1970, p. 286). Greičiausiai kapai aptikti taip pat kelio tiesimo darbų metu 1934 m., kadangi Tika ir Tutku radimvietės yra to paties kelio priešingose pusėse.

Karlova (Tartu). Pavienis kapas. Mirusysis (vyras) palaidotas ištiestas, šiaurės–pietų kryptimi. Mirusiajam ant krūtinės buvo uždėtas gana didelis kalkakmenis. Įkapės: laivinis kirvis, tribriaunis strėlės antgalis iš filito, gyvulių kaulai (pastarieji nurodyti tik E. Šturms darbe) (Šturms, 1970, p. 287, 291; Янитс, 1952, c. 57).

Kivisaare. Kapinyne, tyrinėjamame su pertraukomis nuo 1914 m., iš viso aptikta apie 40 kapų. Dauguma jų suardyti. Pagal aptiktą bronzinį pjautuvėlį kapinynas datuotas II tūkst. pr. Kr. pabaiga (Янитс, 1952, c. 59). Nors šis paminklas estų autorių darbuose anksčiau buvo minimas ir kalbant apie vėlyvojo neolito kapus (Jaanits, Laul, Lõugas, Tõnison, 1982, žem. 4; Янитс, 1952, c. 54, рис. 14), konkretūs galimi šio laikotarpio kapai nebūdavo nurodomi. 2002 m. L. Lõugas pagal šuns dantų kabučių analogijas iš Zvejnieki kapinyno nustatė, kad mažiausiai keletas kapų turėtų būti neolito laikotarpio, tačiau konkrečių laikotarpį atspindinčių radinių neaptikta.

2004 m. rasta 14 virvelinės keramikos fragmentų, dauguma pastaraisiais metais aptiktų kapų greičiausiai buvo suardyti XX a. pradžioje mirusiuosius perlaidojant (Kriiska, Lõhmus, 2005, p. 36).

Āmari⁷. Rasta žmonių kaulų, angliukų, 5–6 m nuo kaulų radimvietės – akmeninis kirvis (Янитс, 1952, c. 56; EAI archyvas). E. Šturms mini laivinį kirvį (Šturms, 1970, p. 286).

Haapsi (Peipu ežero pakrantė). Yra žinių apie aptiktus du palaidojimus ir juose buvusius du laivinius kirvius (Янитс, 1952, c. 59; EAI archyvas). E. Šturms duomenimis, kirvis buvęs vienas (Šturms, 1970, p. 286).

Kisuvare. Kalvelėje rasta žmogaus kaulų (kaukolės dalys), laivinis kirvis (Янитс, 1952, c. 54; EAI archyvas) ar jo fragmentas (Šturms, 1970, p. 286).

Lehola. Rasta žmogaus kaulų (kaukolė?), šalia jų – akmeninis kirvis su skyte kotui (Šturms, 1970, p. 286; Янитс, 1952, c. 56; EAI archyvas).

Metsiku. 1878 m. rasta žmogaus kaulų ir akmeninis kirvis (Янитс, 1952, c. 56; EAI archyvas).

Pajuveski. Kalvelėje rasta žmogaus kaulų ir akmeninis kirvis (Янитс, 1952, c. 54; EAI archyvas).

Tuula. Rasta žmogaus kaulų ir titnaginis ietigalis (Янитс, 1952, p. 56; EAI archyvas).

Apžvelgus ir išanalizavus literatūrą bei šaltinius, galima konstatuoti, kad šiuo metu Rytų Baltijos regione (Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje) VKK priskiriami 106 kapai (atitinkamai 18, 45 ir 43). Skirstant kapus į patikimumo grupes (2 lent.) patikimiausiais požymiais laikyta radiokarbono datos (žr. Žukauskaitė, 2005, p. 125, lent. 1) ir įkapių komplektas. Atsižvelgta į informacijos patikimumą bei galimybę ją pagausinti. Žemiau pateikiamas pagrindinių kriterijų, kuriais remiantis kapai paprastai priskiriami VKK, komentaras.

Paminklo tipas. Galima išskirti pagrindinius archeologinių paminklų tipus, kuriuose aptinkami virvelininkų kapai:

A. Kapai ar kapų grupės akmens amžiaus kapinyuose, kur virvelininkai – chronologiškai vėlyviau-

⁷ Apie šį ir kitus žemiau aprašytus objektus yra išlikusi tik žodinė informacija: 1921–1923 m. Estijoje vyko ekspedicijos, kurių metu apklausti vietos gyventojai ir užfiksuoti jų pasakojimai (žinios iš EAI archyvo).

sia ar to paties laikotarpio su vadinamaisiais vietiniais gyventojais grupė (Donkalis, Spiginas, Kreiči, Zvejnieki, Sope, Tamula).

B. Kapai ar kapų grupės geležies amžiaus kapinyuose ir gyvenvietėse, senkapuose, pilkapynuose, kur virvelininkų kapai – ankstyviausi palaidojimai (Plinkaigalis, Kalniškiai, Atkalni, Bālas, Grīnerti, Krīgāni, Promulti, Reznės).

C. Kapai ar kapų grupės akmens amžiaus gyvenvietėse (Alksnynė, Juodkrantė, Meškos galva, Abora I, Kvāpāni II, Rutenieki).

D. Pavieniai palaidojimai (likusieji kapai).

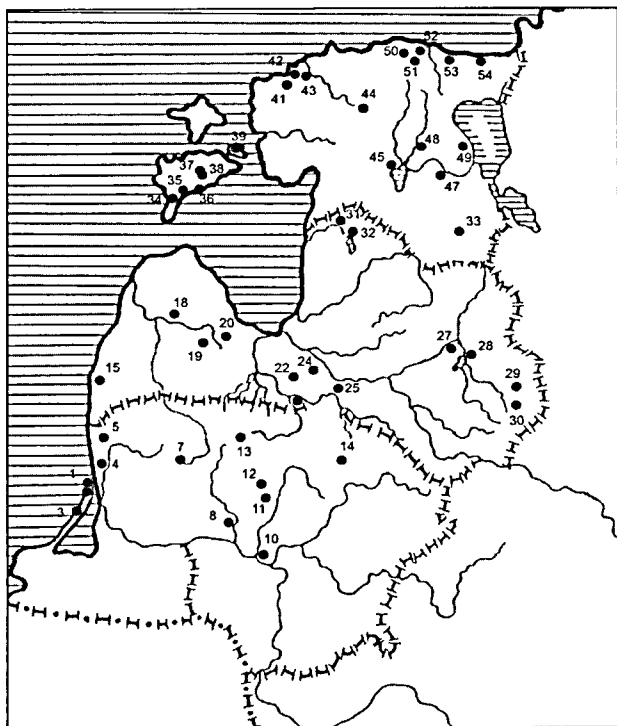
Pagal tai, kokiais kriterijais remiantis anksčiau minėti kapai traktuojami kaip VKK, galima teigti, kad šiuo atžvilgiu „problemiškiausi“ yra B ir D tipų paminklai. Geležies amžiaus kapinyuose, senkapuose ar pilkapynuose dauguma virvelininkų palaidoti be įkapių (Bālas, kapas 18, Grīnerti, Promulti, Reznės), o jų kultūrinė priklausomybė nustatyta remiantis laidojimo forma (ant šono) ar antropologiniais parametrais (Gerhards, 2003, p. 118–131). Pavienių palaidojimų grupėje pagrindine problema laikytinas mažas informacijos patikimumas, ypač Latvijos (Aizupe, Andriņi, Kandava, Tāmas, Tojāti) ir Estijos (Kāo, Kūlasema, Koki, Kōljala, Saia, Tutku, Karlova, Āmari, Haapsi, Kisuvere, Lehola, Metsiku, Pajuveski, Tuula) laidojimo paminklų atveju. Dauguma pavienių kapų rasta praėjusio šimtmečio pradžioje, dažnai nėra aišku, ar antropologinę medžiagą galima sieti su toje vietovėje aptiktais archeologiniais radiniais, ypač tų paminklų, apie kuriuos turima tik žodinės informacijos, – galbūt palaidojimai ir radiniai net nėra to paties laikotarpio, nes nėra aišku, ar pastarieji yra įkapės, ar tiesiog rasti toje pačioje vietovėje. Dar viena problema yra tai, kad nemaža dalis medžiagos (tiek archeologinės, tiek antropologinės) neišliko, todėl nėra galimybių ateityje gauti papildomos informacijos (pvz., radiokarbono datų).

Įkapės. Vienas pagrindinių virvelininkams priskiriamų radinių tipų yra laiviniai kirviai. Ilgą laiką šie kirviai laikyti pagrindine VKK paminklų datavimo priemone. Manoma, jog atsitiktinai rasti šie dirbiniai galėjo priklausyti sunykusiems virvelininkų

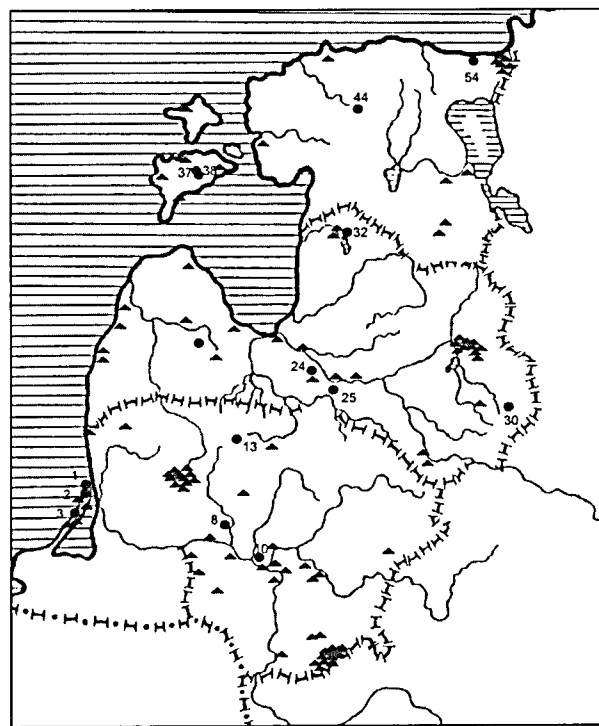
kapams (Янитс, 1952, c. 60; Rimantienė, 1974, p. 18; 1996, p. 222). Rytų Baltijos regiono virvelininkų kapuose laiviniai kirviai yra viena dažniausių įkapių (1 lent.). Kapai, kuriuose jie aptikti, sudaro 20 proc. visų palaidojimų, t. y. dvigubai daugiau nei randama Vidurio Europos VKK laidojimo paminkluose – čia kapai, kuriuose randama laivinių kirvių, sudaro 10 proc. (Christensen, 2004, p. 153). Kiek mažesni kiekiai sudaro akmeniniai kirviai, tačiau dauguma jų yra iš kapų, apie kuriuos išlikusi tik rašytinė informacija ir ta pati labai fragmentiška, be to, dažniausiai tai yra vienintelė įkapė (Āmari, Kandava, kapas 2, Koogu, Lehola, Metsiku, Pajuveski), vargu, ar šiuos palaidojimus galima laikyti priklausančiais virvelininkams. Akmeninių kirvių chronologija labai plati: galbūt tarp šių radinių ir būta laivinių kirvių, tačiau neturint kitų identifikavimo kriterijų ir galimybės patikrinti informaciją, anksčiau minėtų laidojimo paminklų priklausomybė VKK abejotina.

Bene vienintelė VKK laidojimo vietų ir gyvenviečių sąsaja – keramika. Palyginus kapų su keramikos įkapėmis ir gyvenviečių / radimviečių pasiskirstymą (3 pav.) galima pastebėti, kad kapai, kuriuose aptikta keramikos, yra santykinai toli nuo pagrindinių virvelinės keramikos radimviečių. Gana didelis ir virvelininkams priskiriamų kapų be įkapių skaičius – jie sudaro beveik pusę visų laidojimo paminklų (44 iš 106; 2 pav., 2 lent.). Tokie kapai paprastai priskiriami VKK atsižvelgiant į laidojimo formą – mirusiojo guldymą ant šono (apie šį kriterijų žr. žemiau).

Laidojimo forma. Paprastai Rytų Baltijos regiono kapai, kuriuose mirusieji palaidoti ant šono ir be įkapių, traktuojami kaip priklausantys VKK (Loze, 2003, p. 94). Vis dėlto tokia laidosena būdinga ne tik virvelininkų bendruomenėms. Tai ganėtinai universalus reiškinys, plačiai paplitęs laike ir erdvėje. Ankstyviausi suriestų mirusiųjų palaidojimai Vakarų Europoje datuojami viduriniu paleolitu. Suriestų mirusiųjų laidojimas mezolito ir neolito laikotarpiu vyravo Pietvakarių Europos ir Azijos regionuose (Алєксини, 2000, c. 2–3), tokia laidosena buvo būdinga ir įvairioms bronzos amžiaus bendruomenėms. Palaidotų ant šono mirusiųjų pasitaiko ir tarp vidurinio geležies amžiaus kapų: pvz., IV–VI a. Mau-

2 pav. VKK kapų su įkapėmis paplitimas Rytų Baltijos regione⁸.

3 pav. VKK kapų su keramikos įkapėmis (●) ir VKK gyvenviečių (▲) paplitimas Rytų Baltijos regione⁹.

džiorų kapinyne (Kelmės r.) aptikti trys kapai (45, 70 ir 129), kuriuose mirusieji palaidoti ant dešiniojo šono (Valatka, 1984, p. 8–9), V–VI a. Plinkaigalio kapinyne, be VKK kapų, aptikti dar 2 moterų kapai, kuriuose griaučiai gulėjo ant kairiojo (135¹⁰) ir dešiniojo (177) šono (Kazakevičius, 1993, p. 27). Antropologiniais tyrimais nustatyta, kad kape 177 palaidota moteris sirgo tuberkulioziniu spondilitu, pažeidusiu stuburo slankstelius, todėl turėjo ryškia kuprą – tai ir lėmė jos palaidojimą tokia poza (Kazakevičius, 1993, p. 29). Nors šiuose kapuose mirusieji nėra suriesti, tik paguldyti ant šono, tarp Rytų Baltijos regiono virvelininkams priskiriamų kapų taip pat galima rasti daugybę palaidojimų, kur mirusieji guli ant šono, vos palenktomis kojomis arba ant nu-

garos, pasuktomis į šoną kojomis (Veršvai, Donkalinis, Kvāpāni II (kapai 10, 13), Kreiči (kapai 12, 14), Zvejnieki (kapai 202–203, 307), Atkalni, Bāļas, Grīnerti, Reznės, Ardu (kapas 2). Nors yra bandymų išskirti detalius laidojimo ant šono tipus (Loze, 2003, p. 97–100), atsižvelgiant į rankų padėtį ir kojų sulenkimo laipsnį, kaip pagrindinius galima įvardyti laidojimą ant šono suriestoje padėtyje, pritrauktas prie krūtinės keliais ir laidojimą ant šono nepritrauktas keliais (2 lent.). Tiek viena, tiek kita laidojimo forma pastebima ne tik virvelininkų, bet ir ankstyvesnių, ir vėlyvesnių bendruomenių laidosenoje¹¹.

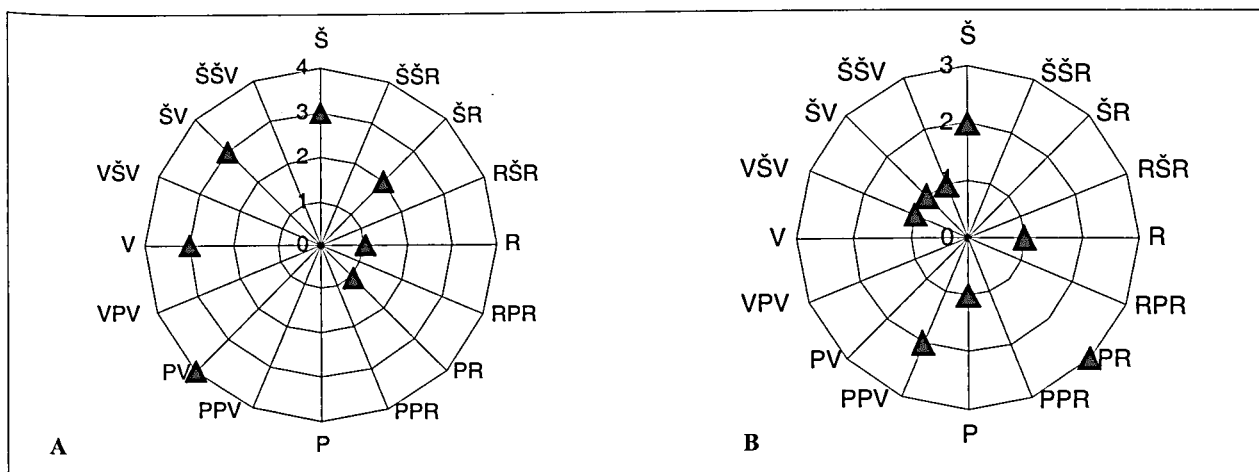
Egzistuoja ir nuomonė, kad dalis Lietuvoje rastų VKK priskiriamų kapų, ypač tų, kuriuose neaptikta įkapių, galėjo priklausyti ankstyvajam bronzos am-

⁸ Numeracija atitinka 1 pav.

⁹ Gyvenviečių kartografija pagal Girininkas, 2002, p. 76, žemėlapis.

¹⁰ Šio kapo griaučių padėtis kone identiška Reznės kapo 3 palaidojimui (plg. Kazakevičius, 1993, p. 30, pav. 45 ir Graudonis, 1969š). Abi mirusiosios palaidotos be įkapių.

¹¹ Pavyzdžiui, mezolitiniam Donkalinio kape 4 mirusioji palaidota ant šono, mezolitiniam Zvejnieki kape 197 mirusysis palaidotas suriestas, taip pat smarkiai pritrauktas prie krūtinės keliais, ant šono, palaidotas Plinkaigalio geležies amžiaus kapo 317 mirusysis (datas žr. Antanaitis, Girininkas, 2002, p. 9–39; Eriksson, Lōugas, Zagorska, 2003, p. 1–25).

4 pav. Rytų Baltijos regiono VKK mirusiųjų laidojimo kryptys (A – moterys, B – vyrai).

žiui (Brazaitis, 2005, p. 264). Minėtasis Reznės kapas kaip tik aptiktas bronzos amžiaus pilkapyne, o virvelininkams priskirtas tik dėl jiems būdingos laidojimo ant šono formos. Vėlyvesnis galėtų būti ir Lankupių kapas tiek dėl laidojimo formos, tiek dėl įkapės. Paminėtini ir du Benaičių (Kretingos r.) kapai. Viename jų buvo palaidota moteris. Kapas smarkiai apardytas, tačiau, tyrinėtojo nuomone, mirusioji galėjo būti palaidota suriesta. Greta aptikta kaulinė yla, keramikos fragmentas, gintarinis kabutis ir dar 3 gintarinių kabučių fragmentai (Merkevičius, 2000š, p. 3–4, 15). Kitas – vaiko – kapas taip pat buvo smarkiai suardytas: terasta kaukolės dalių, netoliese – titnaginis peiliukas, kaulinė yla ir ožkos dubens kaulas su pjovimo žymėmis. Pastarojo radiokarbono data – 2690 ± 70 BP (Merkevičius, 2005, p. 12). Ši data (jei ji teisinga), atitinkanti vėlyvąjį bronzos amžių, rodytų, kad virvelininkams būdingų laidojimo bruožų buvo ir kur kas vėlesniais laikais Rytų Baltijos regione gyvenusių bendruomenių laidosenoje. Taigi laidojimas mirusiuosius guldant ant šono nėra pagrindinis kapų priskyrimo VKK kriterijus.

Kitas ryškus Vidurio Europos virvelininkų laidosenos bruožas yra diferenciacija pagal lytį – vyrai laidoti ant dešiniojo šono galva į vakarus, moterys – ant kairiojo šono galva į rytus. Ši taisyklė paprastai beveik neturi išimčių. Vis dėlto aptariamame regione šį bruožą tegalima pavadinti tendencija. Į tai buvo atkreipęs dėmesį E. Šturms, teigdamas, kad

mirusiųjų lytis šiame rituale nevaicino svarbaus vaidmens, kadangi vyrų kapuose guldymo ant dešiniojo ar kairiojo šono atvejai pasiskirsto maždaug po lygiai (Šturms, 1970, p. 188). I. Lozė taip pat pabrėžia, kad Rytų Baltijos regiono šiaurinėje ir centrinėje dalyje vėlyvajame neolite apskritai nėra jokių mirusiųjų laidojimo dėsningumų krypties ar padėties atžvilgiu (Lozė, 1979, c. 51). Pagal naujausius antropologinius duomenis, Latvijos teritorijoje rastuose kapuose egzistuoja mirusiojo lyties ir guldymo ant šono sąsaja (Gerhards, 2003, p. 121, lent. 2), tačiau galima teigti, jog aptariamąjį regiono kapuose, kuriuose nustatyta mirusiųjų laidojimo kryptis, tradicinio lyties ir laidojimo krypties ryšio nėra (4 pav.). Tas pats pasakytina apie kitą reiškinį – berniukų ir senų vyrų laidojimą kaip moterų – galva į rytus, o mergaičių ir senų moterų kaip vyrų – galva į vakarus (Rimantienė, 1996, p. 311): vaikų lyties nustatyti praktiškai neįmanoma, o pagyvenusių vyrų ir moterų laidosena (tiek patikimiausia laikytinos pirmosios grupės, tiek visų bendrai individų) neatitinka šios normos.

Apibendrinant galima pasakyti, kad tiek Lietuvos, tiek Latvijos, tiek Estijos VKK laidojimo paminklų tyrinėjimuose kapų priskyrimą šiai kultūrai dažnai lemia nepakankamai patikimas požymis (pvz., laidojimo forma), todėl iki šiol VKK priskiriami apytikriai 106 kapai yra itin preliminarus skaičius. Įvertinus įvairių veiksnių pagrįstumą galima teigti, kad dalis aukščiau analizuotų objektų gali nepriklausyti VKK.

1 lentelė. Įkapių pasiskirstymas VKK laidojimo paminkluose.

Paminklas	Kapo Nr.	R a d i n i a i																													
		Akmeniniai				Titnaginiai						Kauliniai						Raginiai		Gintariniai		Kiti									
		Keramika	Kirviai	Laiviniai kirviai	Kaltai	Galastuvai	Peliliai	Skeltės / peliliai	Strėlių antgaliai	Letigaliai	Kirviai	Kaltai	Gremžtukai	Nuoskalos	Ylos	Kaltai	Lazdėtės	Žeberklai	Antrakinės plokštelės	Smeigtukai	Neidentifikuoti dirbiniai	Vėriniai (kabučiai)	Peliliai iš šerno ilties	Gyvulių dantys, kaulai	Durkliai	Perforatoriai	Spaustukai retušavimui	Kabučiai / karoliai	Sagutės	Žiedai	Kriauklės
Abora I	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	(1)	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-
	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	(1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aizupe	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Alksnynė	-	+	>1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Āmari	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ardu	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	2	+	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Atkalni	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Bāļas	15	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Donkalnis	6	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Gvvakarai	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Grinkiškis	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Haapsi	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Juodkrantė	-	+	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kalniškiai	234	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	251	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kandava	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kāo	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Karlova	-	-	-	1	-	-	-	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kisuvėre	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Koki	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kōļjala	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	(5)	-	-	-	-	-	-	-	7	
Koogu	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

* Antgalis pagamintas iš filito.

Paminklas	Kapto Nr.	R a d i n i a i																														
		Akmeniniai					Titnaginiai							Kauliniai										Raginiai		Gintariniai		Kiti				
		Keramika	Kirviai	Latviniai kirviai	Kaltai	Galastuvai	Peiliai	Skeltės / peiliai	Strėlių antgaliai	Letigaliai	Kirviai	Kaltai	Gremžtukai	Nuoskalos	Yfos	Kaltai	Lazdelės	Žeberklai	Antrakinės plokštelės	Smeigtukai	Neidentifikuoti dirbiniai	Vėriniai (kabučiai)	Peiliai iš šerno ilties	Gyvulių dantys, kaulai	Durklai	Perforatoriai	Spaustukai retušavimui	Kabučiai / karoliai	Sagutės	Žiedai	Krianklės	Žiedai iš skalūno
Kreiči	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1(15)	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kūlasema	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kunila	1	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kurmaičiai	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kvāpāni II	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Lankupiai	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lehola	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Meškos galva	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1	+	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Metsiku	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pajuveski	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Plinkaigalis	242	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rutenieki	-	+	-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saia	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sarkaņi	-	+	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Selgas	1	+	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	>1	-	-	-	-	-	-	1	-	
	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	>1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	>1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	>1	-
Sope	4	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Šakyna	4	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tāmas	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tamula	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Tika	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tutku	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tuula	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Veršvai	22	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	>1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zvejnieki	88	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	137	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	(2)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	186	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iš viso:	-	-	>15	21	3	2	5	6	3	1	2	2	1	>2	7	2	2	1	3	1	>3	1(>25)	2	>10	1	1	1	7	1	1	>3	7

2 lentelė. Baltijos regiono VKK kapų charakteristika.

Paminklas	Kapo Nr.	Lytis	Amžius	Laidojimo forma*		Laidojimo kryptis	Įkapės (yra/nėra)	Grupė
Abora I	6	M	?	Suriestas, ant šono	K**	PV	+	II
	10	?	Vaikas	Suriestas, ant šono	K	ŠR	+	II
	12	?	Vaikas	Suriestas, ant šono	?	PR	-	II
	14	?	Vaikas	Suriestas, ant šono	?	PV	-	II
	33	M	40-55 m.	Suriestas, ant šono	K	PV	+	II
	56	M	?	Suriestas, ant šono	K	PV	-	II
	57	M	?	Suriestas, ant šono	D	PV	-	II
Aizupe	-	?	?	?	?	?	+	III
Alksnynė	-	?	?	Suriestas, ant šono	?	?	+	II
Āmari	-	?	?	?	?	?	+	III
Andriņi	-	?	?	?	?	?	+	II
Ardu	1	V	-60 m.	Suriestas, ant šono	K	Š	+	I
	2	V	?	Ant šono	K	Š	+	I
Atkalņi	-	M	30-35 m.	Ant šono	K	ŠR	+	I
Bāļas	15	M	30-40 m.	Ant šono	K	ŠV	+	II
	18	M	?	Suriestas, ant šono	K	ŠV	-	II
Donkalis	6	M	35-40 m.	Ant šono	D	Š	+	II
Gyvakarai	-	V	35-45 m.	?	?	VŠV	+	I
Grīnerti	7	V	?	Ant šono	D	PR	-	II
	8	M?	?	Ant šono	K	ŠR	-	II
Grinkiškis	-	?	?	?	?	?	+	II
Haapsi	1	?	?	?	?	?	+	III
	2	?	?	?	?	?	+	II
Jalukse	-	?	?	?	?	?	?	III
Juodkrantė	-	?	?	Suriestas, ant šono	D	P	+	II
Kalniškiai	234	?	?	Suriestas?	?	?	+	II
	251	?	?	?	?	?	+	II
Kandava	1	?	?	?	?	?	+	II
	2	?	?	?	?	?	+	II
Kāo	-	?	?	Ištiestas, ant nugaros	-	?	+	III
Karlova	-	V	18-20 m.	Ištiestas, ant nugaros	-	Š?	+	II
Kisuvēre	-	?	?	?	?	?	+	III
Kivisaare	-	?	?	?	?	?	?	III
Koki	1	?	?	?	?	?	+	III
	2	?	?	?	?	?	-	III
	3	?	?	?	?	?	-	III
Kōļjāla	1	?	?	Suriestas?	?	?	-	II
	2	?	?	Ištiestas	-	PR	+	II
	3	?	?	?	?	?	?	II
Koogu	-	?	?	?	?	?	+	III
	-	?	?	?	?	?	+	III
Kreiči	5	M	20-40 m.	Suriestas, ant šono	K	V	+	II
	9	?	?	Suriestas, ant nugaros	-	PR	-	II
	10	?	?	Suriestas, ant šono	D	PR	-	II
	12	V	?	Ant šono	D	ŠŠV	+	II
	14	V?	?	Ant šono	D	PR	-	II
	23	V	40-55 m.	Suriestas, ant nugaros	-	PPV	-	II
Krīgāni	2	V	40-50 m.	Suriestas, ant šono	D	?	-	II
Kūlasēma	1	?	?	?	?	?	+	II
	2	?	?	?	?	R?	+	II
Kunila	1	V	?	Suriestas, ant šono	K	PR	+	II
	2	V	?	?	?	?	+	II
	3	?	?	?	?	?	+	II
Kurmaičiai	-	?	?	Suriestas?	D	?	+	II

* Suriesta padėtimi laikoma laidojimo forma, kai mirusiojo keliai pritraukti prie krūtinės.

** Nurodomas šonas, ant kurio padūdytas mirusysis (D – dešinysis, K – kairysis šonas).

2. lentelēs tēsinys

Paminklas	Kapo Nr.	Lytis	Amžius	Laidojimo forma		Laidojimo kryptis	Īkapēs (yra/nēra)	Grupē
Kvāpāni II	7	M	?	Suriestas, ant šono	K	V	-	II
	9	?	?	Suriestas, ant šono	D	V	-	II
	10	M	?	Ant šono	K	Š	-	II
	13	?	?	Ant šono	K	ŠV	+	II
Lankupiai	-	V	40-50 m.	Ištiestas, ant nugaros	-	?	+	II
Lehola	-	?	?	?	?	?	+	III
Meškos galva	1	?	?	?	?	?	+	II
	2	?	?	?	?	?	+	II
	3	?	?	?	?	?	-	II
	4	?	?	?	?	?	-	II
	5	?	?	?	?	?	-	II
Metsiku	-	?	?	?	?	?	+	III
Pajuveski	-	?	?	?	?	?	+	III
Paštuva	-	?	?	?	?	?	-	III
Plinkaigalis	241	M	50-55 m.	Suriestas, ant šono	D	ŠR	-	I
	242	M	>55 m.	Suriestas, ant šono	K	PPV	+	I
Promulti	11	?	10-14 m.	Ant šono	D	PR	-	II
Reznes	3	M	50-55 m.	Ant šono	K	ŠR	-	II
Rutenieki	-	?	?	?	?	?	+	II
Saia	-	?	?	?	?	?	+	III
Sarkaņi	-	V	40-45 m.	Suriestas, ant šono	D	R	+	I
Selgas	1	M	35-40 m.	Suriestas, ant šono	D	V	+	I
	2	?	1-1,5 m.	?	?	?	-	I
Sope	1	M	~30 m.	Suriestas, ant šono	D	PR	+	II
	2	M	~30 m.	Suriestas, ant šono	D	ŠV	+	II
	3	?	?	Suriestas, ant šono	D	?	+	II
	4	?	?	Sēdintis?	-	?	+	II
Spiginas	2	M	50-55 m.	Suriestas, ant šono	D	Š	-	I
Šakyna	-	?	?	?	?	?	+	II
Tāmas	-	?	?	?	?	?	+	II
Tamula	1	?	?	Ant šono	D	ŠV	-	II
	2	?	?	Suriestas, ant šono	D	ŠR	+	II
	3	?	?	Ant šono	D	ŠR	-	II
	19	?	?	Suriestas, ant šono	K	PV	-	II
	21	?	?	Suriestas, ant šono	K	ŠV	-	II
	22	?	?	Suriestas, ant šono	K	ŠV	-	II
Tika	-	?	?	?	?	?	+	II
Tojāti	-	?	?	?	?	?	-	III
Tutku	-	?	?	?	?	?	+	II
	-	?	?	?	?	?	-	II
Tuula	-	?	?	?	?	?	+	III
Veršvai	22	V	?	Ant šono	D	ŠV	+	II
Zvejnieki	72	V	50-60 m.	Suriestas, ant šono	D	ŠR	-	II
	88	?	Vaikas	Suriestas, ant nugaros	-	P	+	I
	137	M	40-45 m.	Suriestas, ant šono	K	R	+	I
	183	V	?	Ant šono	D	P	-	II
	186	?	11-13 m.	Suriestas, ant šono	D	VPV	+	I
	202	M	?	Ant šono	K	Š	-	II
	203	V	?	Ant šono	D	PPV	-	II
	303	?	15-17 m.	Ant šono	D	PV	-	II
	307	?	15-17 m.	Ant šono	D	ŠR	-	II
	308	M	30-35 m.	Suriestas, ant šono	K	Š	-	II

* Duomenys surinkti iš šaltinių bei literatūros, kurie nurodyti tekstinėje dalyje prie atskirų kapų aprašų.

IŠVADOS

Rytų Baltijos regiono VKK priskiriami 106 kapai, iš jų – 20 Lietuvos, 45 – Latvijos ir 41 – Estijos teritorijoje. Pagal VKK priskirtinų požymių atitikimą šiuos Rytų Baltijos regiono kapus galima suskirstyti į tokias grupes:

I. Priklausantys VKK:

Ardu, kapai 1–2, Atkalni, Gyvakarai, Plinkaigalis, kapai 241–242, Sarkaņi, Selgas, kapai 1–2, Spiginas, kapas 2, Zvejnieki, kapai 88, 137, 186.

II. Greičiausiai priklausantys VKK:

Abora I, kapai 6, 10, 12, 14, 33, 56, 57, Alksnyne, Andriņi, Donkalnis, kapas 6, Bāļas, kapai 15, 18, Grīnerti, kapai 7–8, Grinkiškis, Haapsi, kapai 1–2, Juodkrantė, Kalniškiai, kapai 234, 251, Kandava, kapai 1, 2, Karlova, Kōljala, kapai 1–3, Kreiči, kapai 5, 9, 10, 12, 14, 23, Krīgāni, kapas 2, Kūlasema, kapai 1–2, Kunila, kapai 1–3, Kurmaičiai, Kvāpāni II, kapai 7, 9, 10, 13, Lankupiai, Meškos galva, kapai 1–5, Promulti, kapas 11, Reznes, kapas 3, Rutenieki, Sope, kapai 1–4, Šakyna, Tāmas, Tamula, kapai 1–3, 19, 21, 22, Tika, Veršvai, kapas 22, Zvejnieki, kapai 72, 183, 202, 203, 303, 307, 308 (kol informacijos apie šiuos paminklus nepapildys radiokarbono datos ar kitų analizų rezultatai).

III. Greičiausiai nepriklausantys VKK:

Paštuva (nėra VKK požymių), Aizupe, Āmari, Jalukse, Kāo, Kisuvere, Kivisaare, Koki, kapai 1–3, Koogu, Lehola, Metsiku, Pajuveski, Saia, Tojāti, Tula (fragmentiška informacija, neišlikusi nei archeologinė, nei antropologinė medžiaga).

Tikėtina, kad dalyje laidojimo paminklų aptinkami kapai, kuriuose mirusieji palaidoti virvelininkams būdinga guldymo ant šono forma, bet be įkapių, priklauso ankstyvesniems ar vėlyvesniems laikotarpiams. Toks laidosenos tipas nėra pakankamas kriterijus laidojimo paminklą priskirti VKK.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Antanaitis I., Ogrinc N., 2000 – Chemical analysis of bone: stale izotope evidence of the diet of Neo-

lithic and Bronze age people in Lithuania // *Istorija*, 2000. T. XLV, p. 3–12.

Antanaitis I., Girininkas A., 2002 – Periodization and Chronology of the Neolithic in Lithuania // *Archaeologia Baltica*, 2002. T. 5, p. 9–39.

Baltijas.., 1930š – Baltijas Archaologu kongresa Rīgā 1930 g. rīkotās izstādes eksponātu attēli. LVM AA, 1930. Nr. 553.

Bezenberger A., 1893 – Bericht des Vorsitzenden über die von ihm im vorigen Jahre auf der Kurischen Nehrung gemachten steinzeitlichen Funde // *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia. Königsberg*, 1893. B. 18, p. 36–45.

Bezenberger A., 1900 – Über einen bei Lankupen, Kr. Memel, gemachten steinzeitlichen Fund // *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia Königsberg*, 1900. H. 21, p. 325–326.

Brazaitis D., 2003š – Rytų Lietuva neolito ir bronzos amžiaus sandūroje (daktaro disertacija). Vilnius, 2003.

Brazaitis D., 2005 – Ankstyvasis metalų laikotarpis // *Lietuvos istorija*. Vilnius, 2005. T. 1 (Akmens ir ankstyvasis metalų laikotarpis), p. 251–268.

Butrimas A., 1983š – Duonkalnio (Telšių raj.) neolito gyvenvietės ir kapinyno tyrinėjimų ataskaita. 1981–1982 metai. LIIR, 1983. B 1034.

Butrimas A., 1985 – Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (archeologiniai tyrimai) // *LA*. Vilnius, 1985. T. 4, p. 30–49.

Butrimas A., 1987š – Spigino mezolito kapų (Telšių raj., Varnių apyl.) 1985–1986 m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR, 1987. B. 1285.

Butrimas A., Kazakevičius V., 1985 – Ankstyvieji Virvelinės keramikos kultūros kapai Lietuvoje // *LA*. Vilnius, 1985. T. 4, p. 14–19.

Christensen J., 2004 – Warfare in the European Neolithic // *Acta Archaeologica*, 2004. T. 75, p. 129–156.

Česnys G., 1985 – Ankstyvieji Virvelinės keramikos kultūros kapai Lietuvoje (antropologiniai tyrimai) // *LA*. Vilnius, 1985. T. 4, p. 19–22.

Danforth M. E., 1999 – Nutrition and Politics in Prehistory // *Annual Review of Anthropology 1999/28*. P. 1–25.

Eriksson G., Lōugas L., Zagorska I., 2003 – Stone Age hunter – fisher – gatherers at Zvejnieki, northern Latvia: radiocarbon, stable isotope and archaeozoology data // *Before Farming 2003/1 (2)*. P. 1–25.

Gerhards G., 2003 – Saliectie apbedījumi Latvijā no antropoloģiskā viedokļa // AE. Rīga, 2003. T. 21, p. 118–131.

Gimbutas M., 1980 – The Kurgan Wave 2 3400–3200 B.C. into Europe and the Following transformation of Culture // The Journal of Indo – European Studies, 8/3. P. 273–317.

Girininkas A., 2002 – Migrāciniai procesai Rytų Pabaltijyje vėlyvajame neolite. Virvelinēs keramikos kultūra // LA. Vilnius, 2002. T. 23, p. 73–92.

Grasis N., 1996 – Auklas keramikas kultūras apbedījumi Sarkanos un Selgās // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1996. P. 60–65.

Grasis N., 2007 – The Skaistkalnes Selgas Double Burial and the Corded Ware / Rzucewo Culture: a Model of the Culture and the Development of Burial Practices // LA. Vilnius, 2007. T. 31, p. 39–70.

Graudonis J., 1969š – Reznū kapulauka 1969. gada arheoloģisko izrakumu pārskats. VI AA, 1969. Nr. 1027.

Graudonis J., 2001 – Agro metālu periods // Latvijas senākā vēsture (9. g. t. pr. Kr. – 1200. g.). Rīga, 2001. P. 116–185.

Gudelis V., 1994 – Ne Kebelių, o Lankupių žmogaus kaukolė (dėl vieno paleoantropologinio radinio autentiškumo) // Lietuvos istorijos metraštis, 1992. Vilnius, 1994. P. 267–269.

Gumiński W., 1997 – Corded Ware at the Dudka peat-bog site, NE Poland. A case of migration or local development // Early Corded Ware Culture. The A-Horizon – Fiction or Fact? (ed. by P. Siemen). Arkaeologiske Rapport fra Esbjerg Museum, 1997. Rapport 2. P. 93–103.

Indreko R., 1935 – Sépultures néolithiques en Estonie // Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat. Tartu, 1935. Nr. 227, p. 202–282.

Indreko R., 1938 – Ein Hockergrab in Ardu, Ksp. Kose // Õpetatud Eesti Seltsi Toimetustest XXX. Tartu, 1938. P. 185–200.

Indreko R., 1938š – Jarelkaevamiste aruanne Tika metsas ja Tutku kl. kruusaaugus 24.–27.VIII.1938.a. AI A, 1938. Nr. 28.4.

Indreko R., 1942š – Aruanne kaevamiste kokta kiviaja asulal Rõuge khk. Kasaritsa vl. Võru – Tamula järve kaldal Eduard Tärna heinamaal 18.VIII–1.IX 1942.a. AI A, 1942. Nr. 81:9.

Jaanits L., 1948š – Kaevamisaruanne Kursi kht.

Kunila kl. Mae. Jaanisantsu tl. Jaanisantsu mael 5–10.VII.1948.a. AI A, 1948. Nr. 40.4.

Jaanits L., Laul S., Lõugas V., Tõnisson E., 1982 – Eesti esiajalugu. Tallinn, 1982.

Jablonskytė R., 1938–1940š – Veršvai, Kauno miestas. Griautiniai kapai. II. 1938–1940 m. tyrinėjimai, nuorašas iš rankraščio Kauno valstybiniame Istorijos muziejuje (dab. Vytauto Didžiojo karo muziejus). LIIR, 1938–1940. B. 378.

Jankauskas R., 1985b – Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas // (paleopatologiniai duomenys) // LA. Vilnius, 1985. T. 4, p. 58–63.

Jankauskas R., 2001 – Lietuvos gyventojų antropologija: nuo seniausių laikų iki XIII a. // Istorija, 2001. T. XLIX–L, p. 38–45.

Jankauskas R., Tebelškis P., 2006 – The Late Neolithic Grave at Gyvakarai in Lithuania the Context of Current Archaeological and Anthropological Knowledge // Archaeologia Baltica, 2006. T. 6, p. 8–20.

Katalog.., 1930 – Katalog der Ausstellung zur Konferenz Baltischer Archäologen in Riga 1930. Rīga, 1930.

Kazakevičius V., 1981š – Plinkaigalio, Kėdainių raj., Krakių apyl. kapinyno 1981m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR, 1981. B. 933.

Kazakevičius V., 1993 – Plinkaigalio kapinynas (monografija) // LA. Vilnius, 1993. T. 10.

Kazakevičius V., 2000š – Kalniškių, Raseinių raj., Ariogalos sen. kapinyno 2000 metų archeologinių tyrinėjimų ataskaita. LIIR, 2000. B. 3519.

Kazakevičius V., 2002š – Kalniškių, Raseinių raj., Ariogalos sav. kapinyno 2002 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. LIIR, 2002. B. 3910.

Kriiska A., Lõhmus M., 2005 – Archaeological Fieldwork on Kivisaare Stone Age Burial Ground and Settlement Site // Arheoloogilised välitööd Eestis / Archaeological Fieldwork in Estonia 2004. Tallinn, 2005. P. 31–43.

Lang V., 1998 – Some aspects of the Corded Ware Culture east of the Baltic Sea // The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia I. Turku, 1998. P. 84–104.

Lang V., 2003 – From Centre to Periphery. Establishment and History of the Agricultural Settlement in the Vihasoo–Palmse Area (Virumaa, North Estonia) // Acta Archaeologica, 2003. T. 74, p. 123–188.

Loze I., 1992 – Corded Pottery Culture in Latvia //

Praehistorica XIX. Schnurkeramik Symposium 1990. Praha, 1992. P. 313–320.

Loze I., 2003 – Auklas keramikas kultūras pētniecības aspekti Latvijā // AE. Rīga, 2003. T. 21, p. 81–106.

Merkevičius A., 2005 – Benaičių kapinynas ir senovės gyvenvietė // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002 metais. Vilnius, 2005, p. 10–12.

Merkevičius A., 2000š – 2000 m. archeologinių tyrinėjimų Benaičių k. (Kretingos raj.) ataskaita. LIIR, 2000. B. 3647.

Ots M., 2003 – Stone Age Amber Finds in Estonia // Amber in archaeology: Proceedings of the Fourth International Conference on Amber in Archaeology, Talssi 2001. Riga, 2003. P. 96–107.

Ozoliņš F., 1926š – Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Bāļu kapulaukā 1926. gada. LVM AA, 1926. Nr. 87.

Puzinas J., 1983 – Naujaisių proistorinių tyrinėjimų duomenys // Rinkiniai raštai. Chicago, 1983. T. 1, p. 33–198.

Rimantienė R., 1961š – Paštuva, Batnevos apyl., Vilkijos raj. 1961 m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR, 1961. B. 102.

Rimantienė R., 1974 – Akmens amžiaus paminklai // Lietuvos TSR archeologijos atlasas. Vilnius, 1974. T. 1, p. 5–83.

Rimantienė R., 1996 – Akmens amžius Lietuvoje. Vilnius, 1996.

Rimantienė R., 1999 – Kuršių nerija archeologo žvilgsniu. Vilnius, 1999.

Stubavs A., 1980 – Krīgānu arheoloģiskās ekspedīcijas darbs 1979. gada // Zinātniskās ataskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1979. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1980. P. 86–91.

Šnore E., 1935š – Pārbaudes izrakumi 19.–22. VI un 1.–4. VII. 1935. gadā (apriņķis Kuldīgas, pagasts Zvārdes, vieta Grīnerti). LVM AA, 1935. Nr. 163.

Šturms E., 1946 – Die erste schnurkeramische Siedlung in Lettland // Contributions of Baltic University. Hamburg, 1946. Nr. 17, p. 1–14.

Šturms E., 1970 – Die steinzeitlichen Kulturen des Baltikums. Bonn, 1970.

Tebelškis P., 2000š – Spėjamo Gyvakarų kapinyno (Kupiškio r.) 2000 m. žvalgomųjų tyrimų ataskaita. LIIR, 2000. B. 3516.

Urtāns J., 1985š – Pārskats par aizsardzības izrakumiem Mazsalacas Promultu viduslaiku kapsētā. LVM AA, 1985. Nr. 558.

Urtāns J., 1986 – Pētījumi Valmieras rajonā un Sēlpils ciemā // Zinātniskās ataskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1984. un 1985. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1986. P. 115–119.

Valatka V., 1984 – Maudžiorų plokštūnės kapinynas (1964 ir 1966 m. tyrinėjimų duomenys) // LA. Vilnius, 1984. T. 3, p. 6–24.

Zagorskis F., 1961 – Kreiču neolīta kapulauks // AE. Rīga, 1961. T. 3, p. 3–18.

Zagorskis F., 1987 – Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. Rīga, 1987.

Žukauskaitė J., 2005 – Rytų Baltijos regiono Virvelinės keramikos kultūros atstovų kilmė // LA. Vilnius, 2005. T. 25, p. 109–134.

Алѣкшин В. А., 2000 – Происхождение и распространение скорченной позы умерших в погребениях каменного века // Хронология неолита восточной Европы (тезисы докладов международной конференции, посвященной памяти д. и. н. Н. Н. Гуриной). Санкт-Петербург, 2000. С. 2–4.

Брюсов А. Я., 1961 – Об экспансии культур с боевыми топорами в конце III тысячелетия до н. э. // Советская археология. 1961, № 3, с. 29–43.

Денисова Р. Я., 1975 – Антропология древних балтов. Рига, 1975.

Крайнов Д. А., Лозе И. А., 1987 – Культуры шнуровой керамики и ладьевидных топоров в Восточной Прибалтике // Археология СССР. Эпоха бронзы лесной полосы СССР. Москва, 1987. С. 51–57.

Лозе И. А., 1979 – Поздний неолит и ранняя бронза Лубанской равнины. Рига, 1979.

Марк К. Ю., 1956 – Палеоантропология Эстонской ССР // Балтийский этнографический сборник. Москва, 1956. С. 170–228.

Петренко В. П., 1989л – Отчет о работах Курземской экспедиции в 1988 г. Часть I (Текст, Приложения). VI AA, 1989. № 642.

Яните Л. Ю., 1952 – Поздненеолитические могилники в Эстонской ССР // Краткие сообщения института истории материальной культуры. 1952, с. 53–65.

Яните Л. Ю., 1959 – Поселения эпохи неолита и раннего металла в приустье р. Эмайыги. Таллин, 1959.

Яните Л. Ю., 1983 – Могильник культуры ладьевидных топоров в Кунила // Изыскания по мезолиту и неолиту СССР. Ленинград, 1983. С. 84–90.

SANTRUMPOS**Istaigos**

LII – Lietuvos istorijos institutas
 LIIR – Lietuvos istorijos instituto rankraštynas
 VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
 LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
 LVI – Latvijos universiteto Istorijos institutas*
 VIAA – Latvijos universiteto Istorijos instituto Archeologijos archyvas¹²
 LVM – Latvijos nacionalinis muziejus

LVM AA – Latvijos nacionalinio muziejaus Archeologijos archyvas

LVMM – Liepojos istorijos ir meno muziejus

EAI – Estijos istorijos institutas

AI A – Estijos istorijos instituto Archeologijos archyvas

Literatūra

AE – Archeologija un etnografija

LA – Lietuvos archeologija

CORDED WARE CULTURE BURIALS IN THE EAST BALTIC REGION

Jurgita Žukauskaitė

Summary

Article discusses questions of the burials' attribution to Corded Ware Culture (CWC) in the East Baltic region. There are relatively numerous graves in this region, which are interpreted as CWC burials (Fig. 1) and there is absence of contemporaneous undoubted non-CWC burials. Nevertheless, historiography of CWC contains many inadequacies in using empirical material: difference in quantity of CWC monuments (especially burials) mentioned in the various articles characteristic of burials (grave goods, number of skeletal, orientation etc.) also often varies. Sometimes it is impossible to discover the original source of the frequently discussed monuments, and the criterion of some burials' attribution to CWC is unclear. This confusion often determines ungrounded interpretation of the culture. Therefore, an attempt was made to collect all accessible information, to separate out „the groups of reliability“ of the East Baltic region CWC graves according to qualitative (burial character, grave goods complex) and quantitative (number of features) criteria, and to

analyse which features can be misleading, scarce or too versatile for attribution of archaeological objects to CWC.

There are 106 graves attributed to this culture in the East Baltic region (18 in present Lithuania, 45 in Latvia and 43 in Estonia territories). Grouping the graves according to reliability (table 2), the radiocarbon dates (see Žukauskaitė, 2005, p. 125, tab. 1) and the grave goods as the most trusted features were considered (table 1). Also the reliability of information and the possibility to collect more data were regarded. After summing-up the validity of various features, it is possible to state that some of objects formerly attributed to CWC could be of different origin. In accordance with evidence, three groups of CWC graves could be divided:

I. Graves belonging to CWC (Ardu, graves 1–2, Atkalni, Gyvakarai, Plinkaigalis, graves 241–242, Sarkaņi, Selgas, graves 1–2, Spiginas, grave 2, Zvejnieki, graves 88, 137, 186).

II. Graves possibly belonging to CWC (Abora I,

¹² Latvijos ir Estijos institucijų archeologijos archyvų santrumpų palikti originalūs variantai, kadangi tokios santrumpos naudojamos literatūroje bei archyvų ataskaitų šifruose.

graves 6, 10, 12, 14, 33, 56, 57, Alksnynė, Andriņi, Donkalnis, grave 6, Bāļas, graves 15, 18, Grīnerti, graves 7–8, Grinkiškis, Haapsi, graves 1–2, Juodkrantė, Kalniškiai, graves 234, 251, Kandava, graves 1, 2, Karlova, Kōljala, graves 1–3, Kreiči, graves 5, 9, 10, 12, 14, 23, Krīgāni, grave 2, Kūlasema, graves 1–2, Kunila, graves 1–3, Kurmaičiai, Kvāpāni II, graves 7, 9, 10, 13, Lankupiai, Meškos galva, graves 1–5, Promulti, grave 11, Reznės, grave 3, Rutenieki, Sope, graves 1–4, Šakyna, Tāmas, Tamula, graves 1–3, 19, 21, 22, Tika, Veršvai, grave 22, Zvejnieki, graves 72, 183, 202, 203, 303, 307, 308), until the information will be supplemented with radiocarbon dates or other results of analyses;

III. Graves possibly not belonging to CWC (Paštuva (absence of CWC (features), Aizupe, Āmari, Jalukse, Kāo, Kisuverė, Kivisaare, Koki, graves 1–3, Koogu, Lehola, Metsiku, Pajuveski, Saia, Tojāti, Tuula (fragmentary information, archaeological and anthropological material has not remained).

It seems likely that part of the burials, where the deceased are buried on their side and without grave

goods, could belong to earlier or later periods than CWC. This type of burial practice is not an enough criterion to attribute the burial to CWC.

Translated by author

LIST OF TABLES

Table 1. Dispersal of grave goods of CWC burials in the East Baltic region.

Table 2. Characterization of CWC burials in the East Baltic region.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Distribution of burials attributed to CWC in the East Baltic region.

Fig. 2. Distribution of CWC graves containing grave goods in the East Baltic region.

Fig. 3. Distribution of CWC graves containing pottery (?) and CWC settlements (?) in the East Baltic region.

Fig. 4. Body orientation of CWC graves in the East Baltic region (A – women, B – men).